

Háda Béla

A pakisztáni iszlám militantizmus a Szvát-völgyi incidens tükrében

A 2009 első felében a Pakisztáni Iszlám Köztársaság újfent biztonságpolitikai problémáival került be a hírműsorokba. Az ok ezúttal nem a dél-ázsiai térségben kialakult nukleáris fegyverkezési verseny volt, hanem egy azt is háttérbe szorítani látszó veszélyforrás: a szélsőséges iszlám militánsok, köztük is elsősorban az úgynevezett pakisztáni tálibok tevékenysége. A velük megkötött, majd rövid időn belül véresen összeomló Szvát-völgyi megállapodás újabb tanulságokkal gazdagította annak a háborúnak az amúgy sem egyhangú történetét, amely Afganisztán és Pakisztán széles határvidékén dúl a két ország politikai jövőjéért. Az itt berendezkedő fundamentalista csoportok azonban közel sem képviselnek olyan homogén tömböt, amelynek a Nyugat felől nézve gyakran látszanak. Jelen írás a Szvát-völgyi konfliktus előtérbe állításával a pakisztáni tálib militantizmus problémáját elemzi.

A tálib mozgalom pakisztáni gyökereiről

Ma már széles körben ismert, hogy a tálibok mozgalma – legyen szó annak afganisztáni vagy pakisztáni ágáról – az iszlám fundamentalista irányzatok egyik legextrémebb és legmerevebb változata. A tálib eszmeiség tipikus dél-ázsiai képződmény az iszlám világon belül. Jóllehet a Próféta igéje a terjeszkedő Bagdadi Kalifátust képviselő arabok közvetítésével már a 9. században megérkezett Dél-Ázsiába, egyeduralkodóvá azóta sem vált a vidéken. E „térsg” a 19. században, a modern politikai ideológiák terjedésének időszakában egyre inkább az indiai brit gyarmati és befolyási övezetet jelentette, ahol a helyi muszlimok szellemi vezetőinek java – a többségi hindukhoz hasonlóan – a függetlenség kivívása mellett állt ki. Az Uttar Pradesh-i Deobandban 1867-ban hozta létre Muhammad Kászim Nánávtaí és Rasid Ahmed Gangohi az isz-

lám vallási tudományok magasiskoláját a kisebbségben élő helyi muszlimok kulturális megerősítése érdekében. Intézményük lényegében megalakulása óta – noha a viszonylag mérsékelt hanafita vallásjogi hagyományt őrizte – az idegen megszállókkal szembeni küzdelem ideológiai bástyája volt. Ez akkor a brit gyarmatosítókkal szembeni függetlenségi törekvések harcos támogatását jelentette, akár India más kultúrájú lakóival (így a hindukkal) szövetségben. Eszmei hatását tekintve a deobandi iskola – nem utolsósorban az iszlám tanok idegen elemektől való megtisztítását és megújítását célzó törekvései miatt – hamarosan a legnagyobb muszlim szellemi központok közé emelkedett, és e pozícióját máig őrzi. Dél-Ázsia dekolonizációját követően azonban az elsődleges stratégiai cél, az idegenek távozásra bírása megvalósult. A több ezer „leányintézmény” megalakulásával fokozatosan hálózattá bővült iskola mégsem vesztette el politikaformáló befo-

lyását, de az iszlámmal és helyi jövőjével kapcsolatos álláspontjai megmerevedtek és radikalizálódtak. Az egykori britelleneséget egyre inkább felváltotta az iszlám térnyerését gátló minden más kultúrával (így a hinduizmussal, vagy a nyugati polgári szekularizmussal) szembeni oppozíció. A tálib mozgalom ideológiai alapjait jelentős részben e szélsőséges fundamentalista tanok adják. A fordulat jelentősége témánk szempontjából ebben érhető tetten. A deobandi tanítás az Allahtól eredeztetett isteni tudást mint az ember életére vonatkozó egyedül érvényes útmutatást tekinti mindenekfelett valóznak. E kinyilatkoztatott akarát az egyén „jóra”, erkölcsileg helyénvalóra irányuló cselekvését motiválja, amely minden törvény igazolása. Napjainkban különösen hangsúlyozott tétel, hogy a muszlim embert a lojalitás szent kötelessége elsősorban a valláshoz köti, s nem az országhoz, amelyben él. Ez természetesen könnyen társítható a dzsihádi eszmeiséggel. A vallási parancsok abszolút érvényű felfogásából azonban – mint ahogy arra Rostoványi Zsolt is rámutatott – még nem következik automatikusan az a fajta extrém ideológia, ami a tálibokat jellemzi.

Pakisztánban a deobandi gondolatok expanziója a vidéken már a 19. század óta jelen lévő, arabiai eredetű vahábita tanokkal társult. Mindkettő Mohamed Zia ul-Hakk tábornok elnöksége (1978–1988) alatt kapott kiemelt támogatást az iszlámábádi kormánytól. A diktátor azt remélte, hogy az iszlámista ideológiák terjedése segít fenntartani rendszerét és megerősíteni a pakisztáni társadalom egységét, melynek eszmei alapját Banglades 1971. évi elszakadása alaposan megkérdőjelezte. Ezzel párhuzamosan a Szovjetunió 1979 karácsonyán megindult afganisztáni inváziójával kezdetét vette az a regionális hatalmi játszma, amelyben jelentős szerep

Hanafita hagyomány. A szunnita iszlám legrégibb vallásjogi iskolája. Alapítása az i. sz. 8. században élt Abu Hanífa nevéhez fűződik. A vallásjogi iskolák (hanafita, hanbalita, málikita, sháfiita és a síta dzsafirita) a Korán és a korai jogforrások alapján igyekeznek értelmezni a vallás előírásait, ezáltal útmutatással szolgálni a helyes életéről híveik számára. A hanafita rítus jellemzője, hogy viszonylag széles értelmezési kereteket ad az egyénnek, elismerve, hogy a szent szövegek nem minden élethelyzetre szolgálnak útmutatással. Napjainkban a Közel-Keleten és Közép-Ázsiában tekinthető dominánsnak.

jutott a kommunizmus ellen dzsihádot folytató muszlim szabadcsapatoknak, a mudzsáhidoknak is. A nemzetközi társaság kiképzése és felszerelése – összhangban az ország külpolitikai igényeivel – jelentős részben pakisztáni táborokban zajlott. Az iszlám militantizmus erőteljes pakisztáni megjelenése e szerepvállalás hátrányos, egy napjainkig megoldatlan problémát előidéző következménye volt. A leendő harcosok szellemi-ideológiai felkészítése szintén Pakisztánban, főként a deobandi hálózathoz tartozó vallásos iskolákban, medreszékben zajlott, ahol túlnyomórészt pastun fiatalok számítottak a háború utánpótlásának. Ennek az ideológiai/katonai kiképzésnek az infrastruktúrája volt a tálibok „bölcsője” is.

Vahábita irányzat. Az iszlám talán legkonzervatívabb szektája, melynek 18. századi alapítása Mohamed Ibn Abdul Vahab nevéhez fűződik. Az Arab-félsziget sivatagos belső területein megerősödő irányzat ideálképe az autentikusnak tekintett, évszázadok óta változtatásoktól mentes, kizárólag a Koránra visszavezetett iszlámértelmezés. A vahábitákat emellett a világi hívságok merev elutasítása és a fanatikus küzdőszellem jellemzi. A szekta ma Szaúd-Arábiában tekinthető a legmeghatározóbbnak, de jelentős teret nyert a pakisztáni-afganisztáni térségben és a Kaukázus vidékén is.

Mint ismert, a Szovjetunió visszavonulását követően az afganisztáni harcok nem értek véget. E sokdimenziós konfliktus közegében lépett színre 1994-ben a tálib mozgalom azzal a céllal, hogy véget vessen a pusztító háborúskodásnak, és új alapokra helyezze Afganisztán romokban heverő társadalmi és politikai életét. A tálibok élcsapatának számító fiatal férfiak szinte kivétel nélkül Pakisztánban kiképzést kaptak egykori „szabadságharcosok”, akik magukkal hozva a deobandi medreszékben tanultakat, létrehozták azt a politikai programot, amely a vallási előírások merev és szélsőséges értelmezésével, valamint abszolút érvényre emelésével kívánta egyesíteni Afganisztán, távlatilag pedig az egész térség muszlim lakosságát. Nézetrendszerük a már említett deobandi és vahábita tanokból, a dzsihádi ideológiákból és a Pastunvalinak nevezett tradicionális pastun szokásjogi rendszerből építkezett. Szélsőséges elveit ezek sajátos szintézise és a vezetők ideológiai elvakultsága közösen ihlette. A mozgalom gerincét alapvetően a pastun etnikumhoz tartozók képezték, akiknek népük jellegzetes helyzetéből adódóan Afganisztánban és Pakisztánban is voltak kötődéseik. A tálibok tehát – noha az átlagember jobbára afgán jelenségként ismerte meg őket – valójában kezdetektől fogva jelen voltak a Durandvonal túlsó oldalán is. Olyannyira, hogy a tálib és a dzsihádisták szervezetek alkotják ma Pakisztán „új iszlámistáit”, akik – szemben az országban annak megalakulása óta jelen lévő „rég” iszlám politikai erőkkkel – az elmúlt két-három évtized regionális és helyi politikai folyamatainak szülöttei. A témával foglalkozó szerzők joggal mutatnak rá, hogy pakisztáni hivatalos szervek, elsősorban a hírszerzést folytató titkosszolgálat, az Inter-Services Intelligence (ISI), gyakran igyekeztek felhasználni a Kasmír-

ban és a törzsi határvidéken szerveződő militáns csoportokat az ország regionális politikai céljai érdekében, főként Afganisztán és India relációjában. Ez minden kétséget kizáróan hozzájárult ahhoz, hogy e szervezetek megtúrt jelenséggé válhattak lábukat az ország területén, és kialakíthatták a fennmaradásukhoz szükséges feltételeket. Tény ugyanakkor, hogy India hagyományos katonai fölénye szakmailag és eszmeileg egyaránt nehezen feldolgozható problémát jelent a pakisztáni fegyveres szervezetek elitje számára. Ilyen körülmények között ezek máig nem tudtak lemondani arról az állandó nyomásgyakorlási lehetőségről, melyet a militáns szervezetek jelenthetnek a nagy szomszédal szemben.

Iszlámábád végül elismerte a Kabulban és Kandahárban szerveződő tálib hatalmat is, és egészen a 2001. évi külpolitikai fordulatig együttműködött az Omar molla vezette afgán kormánnyal. Pakisztán tehát saját területén eleinte nem foglalkozott kelendő súllyal az iszlám militantizmus problémájával, ami ugyan részben magyarázható az ország társadalmi és belpolitikai adottságaival is, az viszont nehezen vitatható, hogy a jelenség az ezredfordulót követően országszerte érzékelhető biztonsági fenyegetéssé duzzadt. Mindez összefüggésben áll a 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadást követő politikai irányváltással is, melynek keretében a Pervez Musarrafi tábornok vezette Pakisztán az USA szövetségesevé vált. A fordulat a korábbiaknál nagyobb intenzitással mobilizálta a Pakisztánban tevékenykedő szélsőségeseket, s így a probléma a világ szélesebb nyilvánosságára előtt is ismertté válhatott. A terrorizmus és a tálibok elleni háború logikájába nem volt beilleszthető a militáns szervezetek határvidéki működésének további patronálása sem. Musarrafi

az amerikai szövetség felvállalásával el is veszítette az iszlámista szervezetek belpolitikai támogatását, a terrorizmussal való leszámolásra azonban mégsem kerülhetett sor. Ennek okai nem utolsósorban az északnyugaton kialakult állapotokban keresendők.

A törzsi területek és a pakisztáni tálibok

A Pakisztán északnyugati részét lakó pastunok törzsi struktúrája már a brit gyarmati időszakban is speciális helyi közigazgatási formákat tett szükségessé. Ezen a felismerésen nyugszik a törzsi ügynökségek rendszere. A törzsek saját településterületeiken nagyfokú belső autonómiát élveztek, melyet az 1901. évi *Frontier Crimes Regulation* címet viselő gyarmati törvény sajátos módon egészített ki, ellehetetlenítve a pártszerű politikai szerveződést a határvidéken. A Pakisztáni Iszlám Köztársaság hatályos alkotmánya jogállásuk szempontjából ma két formáját különbözteti meg a törzsi területeknek: a központi igazgatású törzsi területeket (*Federally Administered Tribal Areas – FATA*) és a tartományi igazgatású törzsi területeket (*Provincially Administered Tribal Areas – PATA*). Ezek mellett még további hat kisebb határ régió egészíti ki a speciális státusú területek listáját. E közigazgatási egységek közös jellemzője a helyi politikai erőközpontok, elsősorban a törzsi elíttek és a dzsirgák (a törzsi vezetőket és egyházi előjárókat tömörítő helyi tanácsok) nagyarányú befolyása a közösségi életre, mellyel még a politikai intézkedések végrehajtását is ellehetetleníthetik. Ennek is betudható, hogy az országot általánosságban jellemző belpolitikai és társadalmi tendenciák csak részben vagy alig érvényesültek e vidéken.

Minthogy itt bármiféle politikai agitáció terepéül leginkább csak a medreszék és a mecsetek szolgálhatnak, a törzsi területek közéleti véleményformálására az országosnál nagyobb mértékben hatnak a fundamentalista eszmék. A régió gazdasági elmaradottsága, a törzsi-nemzetségi viszonyok erőteljesebb érvényesülése nyomán a helyi pastunokra kevésbé jellemző a pandzsábi és szindhi városokban megindult polgári középosztályosodási tendencia, ami szintén a tradicionális (vagy annak beállított) gondolkodásmód terjedését segíti elő. A periféria helyzetből adódó helyi társadalmi problémákat csak gyarapította az állandósuló fegyveres tevékenység.

Az általános megállapításokon túl azonban az is szembeötlő, hogy az egyes ügynökségek között a törzsi, vallási, földrajzi és gazdálkodási viszonyok tekintetében is fontos különbségek vannak. Ez nemcsak azt kérdőjelezi meg, hogy a FATA egységes entitásként kezelhető, hanem azt is, hogy a problémáik egy egységes séma alapján enyhíthetők. A törzsi ügynökségek mintegy 27 500 négyzetkilométeres területén jelenlegi becslések szerint nagyjából 3,5 millió helyi lakos mellett 1,5 millió Afganisztánból érkezett menekült él. A terület hét törzsi ügynökség között oszlik meg. Ezek – északról dél felé haladva – Badzsaur, Mohmand, Khaibar, Orakzai, Kurrám, Észak-Vazirisztán és Dél-Vazirisztán. Noha teljesen homogénnek egyik sem nevezhető, mindegyiken belül egy törzsi csoport a meghatározó. Az a fentiekből is világos, hogy a térség lakossága csak egy töredékét képviseli a 25 milliós pakisztáni pastun népességnek. Mégis elsősorban ezek a közösségek képezik a helyi tálibok legfontosabb bázisát, kihasználva, esetenként pedig háttérbe szorítva a helyi törzsi struktúrákat.

Az USA Afganisztán elleni fellépése következményeiben szinte természetesen

érintette a pakisztáni határvidéket is. A bukkott tálib rezsim és az al-Káida vezetői is ide vonultak vissza az Északi Szövetség előrenyomuló csapatai elöl, ami már igen korán bizonyossá tette, hogy a terület kulcsszerepet játszik a konfliktus további alakulása szempontjából. Erre reagálva 2002-ben, az 1947. évi kivonulást követően első alkalommal a pakisztáni hadsereg benyomult a törzsi zónába, és hat gyaloghadosztályt (mintegy 120 000 embert) helyezett el a térségben. A törzsi ügynökségek központi katonai igazgatása a helyi erők ellenállása miatt azonban nem valósulhatott meg. Ennek következtében Iszlámábád nemcsak a kontrollt veszítette el a vidék felett, hanem szembe kellett néznie a militantizmus térnyerésével a FATA határain túl, az Északnyugati Határtartomány területén is.

Pakisztánban a tálib mozgalom nem egységes, a mozgalmon belül több kisebb-nagyobb szervezet tevékenykedik, melyeket az eszmei cél hoz közös nevezőre. Az ide köthető legfontosabb csoportosulás a dél-vazirisztáni törzsi vezető, Baitullah Mehszud által irányított *Tehrik-i-Talibán-i-Pakisztán (TTP)*, amely 2007. decemberi megalakulása óta egyfajta ernyőszervezetként fogja össze a Pakisztánban tevékenykedő tálib jellegű csoportokat, és szervezi köztük a gyakran nem túl szoros együttműködést. A „pakisztáni tálibok” kifejezésen leggyakrabban őket értik, de a TTP mellett olyan karakteres mozgalmak is ide sorolhatók, mint a Maulana Fazlullah vezette *Tehrik-i-Nafáz-i-Shariát-i-Mohammadi (TNSM)*, vagy a khaibari *Laskar-e-Iszlámi*.

A tálib jellegű szervezetek leginkább a törzsi zónában rendezték be bázisaikat, és itt rendelkeznek a legszélesebb műveleti lehetőségekkel, de fokozatosan igyekeznek kiterjeszteni jelenlétüket és befolyásu-

kat a többi pastunlakta területre, majd annak határain túlra is. E mozgalmak tűzték ki célul az ország sokat emlegetett „talibani-zációját”, azaz a tálib rendszerhez hasonló társadalmi és politikai berendezkedés pakisztáni bevezetését. Ehhez szövetségeket találtak a Pakisztán más területein működő deobandi fundamentalista szervezetek soraiban is, mint például a pandzsábi *Sipah-i-Sahaba Pakisztán*, amely egyebek mellett fegyverek beszerzésével segíti a terroristákat. E szervezetek, valamint az al-Káida és az afganisztáni tálibok jelenléte napjainkban a szélsőséges fundamentalizmus egyik ideológiai központjává emelte a szóban forgó térséget. A 2008. évi parlamenti választások nyomán azonban világossá vált, hogy a szekuláris erők megerősödése és a vallási pártok visszaszorulása olyan társadalmi tendenciákat jelez, melyek nem kedveznek az általuk favorizált „rendszer váltásnak”. A pakisztáni tálibok azóta kettős stratégiát követnek: egyrészt terrortámadásokkal próbálják fokozni az országon belüli bizonytalanságot és kikezdeni a polgári kormány belső és külső tekintélyét, másrészt terjeszkedési taktikájuk keretében egyre szilárdabb állásokat hoznak létre a FATA területén kívül is. A Svát-völgyi incidens ez utóbbinak a logikájába illeszkedve értelmezhető.

A tárgyalásos megoldás tanulságai

A Svát-völgye sok tekintetben különbözik a törzsi ügynökségektől. Noha itt is alapvetően a tradicionális pastun közösségi viszonyok dominálnak, a térség az Északnyugati Határtartományhoz tartozó Tartományi Igazgatású Törzsi Terület (PATA). A Közép-, Belső- és Dél-Ázsia közötti ke-

resztút jellege miatt stratégiai fontosságú Svát jelentős történelmi múltra tekint vissza. Emellett az idegenforgalomnak és a smaragdlelőhelyeknek köszönhetően gazdasági adottságai is jóval kedvezőbbek voltak a FATA bármelyik részénél. Miután a 2008. februári választásokon a pastun nacionalisták ragadták magukhoz az Északnyugati Határtartomány kormányzását, a korábban domináns iszlámista pártszövetség, a *Muttahida Madzslisz-i-Amal (MMA)* iszlámizációs politikájának napjai meg voltak számlálva. Ez, valamint a tartományi kormány megosztó taktikája soraik összezáráására ösztönözte a szélsőséges csoportokat. A folyamat különösen komolyan érintette Svátot, ahol Maulana Fazlullah fegyveresei immáron évek óta folyamatosan jelen vannak. Fazlullah – megszilárdítandó pozícióit – kemény hangvételű tárgyalásokba kezdett a kormányzat képviselőivel a fegyveres szembenállás megszüntetéséről. Szervezetének képviseletét a fehér asztalnál apósára, Szúfi Mohamed mollára bízta. A 2009. február 16-án megszületett egyezmény, amely lehetővé tette a vallási törvénykezés bevezetését a területen, ennek eredményeképpen jött létre. A szerződést kezdetektől fogva sokan bírálták mint – Hillary Clinton amerikai külügyminiszter értelmezését felidézve – a szélsőségesek előtti kapituláció szimbólumát.

A kép teljességéhez azonban hozzátartozik, hogy a pastun nacionalistákat tömörítő Awami Nemzeti Párt vezetői hittek a „testvéreikkel” való tartós kiegyezés lehetőségében, és a pakisztáni kormány is lehetséges opcióként tartotta számon a tárgyalásos megállapodást a „mérsékeltebbnek” tartott tálib frakciókkal. Ennek esélyét az is növelte, hogy Pakisztán hasztalanul próbálta felszámolni a területén működő fegyveres csoportokat, és kudarcra ítéltett az Afganisztánba való átszorításuk

konceptiója is. Hogy ebben a pakisztáni titkosszolgálatoknak (köztük a már említett ISI-nak) tulajdonképpen mekkora szerepe volt, máig tisztázatlan. A fegyveres erők antiterrorista stratégiája igen egyszerű elgondoláson nyugszik, ami katonai és politikai lépéseket egyaránt feltételez. Az előbbihez a fegyveres csoportok állásai és bázisai ellen végrehajtott, precíznek szánt légi és tüzérségi támadások sorolhatók. Az utóbbi az „oszd meg és uralkodj” elvének alkalmazásával a szervezetek közötti ellentétek felszítását, illetve a mozgalom külön megállapodásokkal való gyengítését foglalja magában, ami a pakisztáni tálibok erőinek korábban említett szétaprózottsága nyomán tűnik életképes alternatívának. Ezek mellett természetesen az erőteljesebb katonai fellépés is szerepelt az elvi lehetőségek között. A gyakorlati konklúzió azonban azt sugallta, hogy egy esetleges hadművelet a térségben mind katonai, mind politikai szempontból nehezen kivitelezhető. A kormánynak ugyanis nemcsak a taktikai helyzet buktatóira kellett tekintettel lennie, hanem a koalíciós partner ANP szempontjaira és a társadalom hangulatára is. Ennek, valamint a megosztó stratégiának az összefüggésében valóban indokolt lépésnek tűnhetett a februári egyezmény tető alá hozása. Az együttműködőbbnek mutatózó tálibokkal való kiegyezés azonban – annak ellenére, hogy a pakisztáni diplomácia áttörést ígérő megoldásként igyekezett elfogadtatni amerikai szövetségeseivel – igen rövid idő alatt súlyos melléfogásnak bizonyult.

A megállapodás tavaszi összeomlásának okait mai szemmel nézve a felek pozícióinak kölcsönösen hibás felmérésében kell keresnünk. A terroristaszervezetek a tartományi és központi kormányok tárgyalási készségét könnyen a gyengeség jeleként értékelhették, ami Aszif Ali Zardari el-

nők nehéz belpolitikai helyzetének tükrében nem is állt távol a valóságtól. A pakisztáni közvélemény legnagyobb része azonban – jóllehet ellenszenvvel viseltetik az Egyesült Államok térségbeli törekvéseivel szemben – komoly veszélyt lát az iszlám extrémizmus térnyerésében is, és erre fel lehet építeni akár a katonai fellépéshez szükséges társadalmi támogatást is. Emellett a politikai elitel való minden korábbi nézeteltérése és a dzsihádistákkal való kapcsolatai ellenére a pakisztáni hadsereg sem érdekelt egy helyi tálib forradalom kibontakozásában, és késznek mutatkozott a teljes együttműködésre e veszély elhárítása érdekében. A megegyezés tehát korántsem a kormány egyetlen lehetséges választása volt. A másik oldalon ugyanakkor láthatóan túlértékelték a pastun „nemzeti tényező” jelentőségét. A tárgyalások megkezdésekor ugyanis sokan hittek abban, hogy a túlnyomórészt pastun harcosok hajlamosabbak lesznek a valódi együttműködésre a pastun nacionalisták vezette tartományi kormánnyal, mint a más nemzetiségű „idegenekkel”, akikkel minden addigi megállapodást felrúgtak. Egyértelmű azonban, hogy a felek közti szakadékot nem etnikai tényezők, hanem az ideológiai törekvésekből adódó eltérő imperatívuszok hozzák létre. A tálibok politikai és társadalmi törekvései vallási alapon egyfajta transzcendentális legitimációval rendelkeznek, amely azonban természeténél fogva kizárja e célok vitatását, netán a kompromisszumok megkötését velük kapcsolatban, hiszen az egyenlő lenne az isteni, az igaz út elhagyásával. Ebből egyenesen következik, hogy ha a szélsőségesek meg kívánnak felelni saját hitvallásuknak (és ezáltal az erejüket biztosító aktivistáik és szimpatizánsaik elvárásainak), csak igen korlátozottan alkuképesek, és nem tekinthetők igazán megbízható tárgyalópart-

nernek. Ez az ideológiai csapda mindkét felet korlátozza, és joggal veti fel a kérdést: létezik-e egyáltalán a *modus vivendi* az erősödő, politikailag egyre meghatározóbb, alapvetően liberális pakisztáni polgári középosztály és a fundamentalisták törekvései között. A dilemmára máig nem született megnyugtató válasz, s mint bebizonyosodott, a szváti kompromisszum sem volt annak tekinthető.

Küzdelem és bizonytalanság

A februári megállapodásnak köszönhetően Fazlullah hívei bevezethették az iszlám törvénykezést a Szvát-völgyben, és közösségi ideáljaikból ízelítőt adhattak a helyi lakosságnak. A törekeny béke azonban a vártnál is rövidebb életűnek bizonyult. Miután a tálib fegyveresek bevonultak az Iszlámábádtól alig száz kilométerre fekvő, Malakand körzetéhez tartozó Buner térségébe, nyilvánvalóvá vált, hogy a szélsőségesek törekvései túlmutatnak az adott területi meghatározottságokon, és az ország szívének számító Pandzsáb is célkeresztjükbe került. A lakosság és a kormány is ingerülten reagált a fejleményekre. Zardari elnök a pakisztáni nemzetgyűléssel egyetértésben április 13-án hagyta jóvá a támadás tervét, melynek nyomán megkezdődött a hadsereg felvonulása a mintegy 5000 főnyi tálib gerillával szemben. Az offenzíva 2009. április végén 12–15 000 katonával bevetésével kezdődött Dir térségében, fő célkitűzése pedig a völgy megtisztítása volt Fazlullah harcosaitól. A hadművelet két hónap alatt visszavonulásra kényszerítette a tálibokat. Július 1-jén a kormányerők ellenőrzésük alá vonták Sah Dzerit is, amely az utolsó ellenséges támaszpont volt a vidéken. A harcok során

pakisztáni katonai források szerint 1600 fegyveres vesztette életét, és maga Fazlullah is megsebesült. A civil áldozatok számáról e kézirat lezárásáig nem álltak rendelkezésre megbízható adatok, a menekültek számát azonban közel félmillióra becsülik. Július 26-án Peshávarban lázítás miatt őrizetbe vették Szúfi Mohamedet is, jelképesen is lezárva ezzel a TNSM-mel való egyezkedés kínos fiaskóját.

A siker ösztönzést adott a kormánynak és a vezérkarnak a hadműveletek továbbfejlesztésére, melyeket a két Vazirisztán területén kívánnak folytatni az ottani terroristabázisok ellen. Az újulni látszó lendület azonban nem ad választ a konfliktus által felidézett valódi kérdésekre. A pakisztáni iszlám militantizmus a jelenség természeténél fogva nem pusztán katonai probléma. Tétje a pakisztáni társadalom számára annál is sokkal nagyobb, hogy pusztán alkotmányos alapelvekkel vagy közjogi struktúrákkal illusztrálni lehetne. Az ország politikai elitjének meghatározó részét adó szekuláris, polgári életmódot folytató (és tegyük hozzá: bizonyos tekintetben nyugatiasodó) mérsékelt középosztály és a szélsőséges antimodernista csoportok hívei között feszülő konfliktus két, egymástól egyre inkább különböző szociális kultúra, jövőkép, világ- és önértelmezés küzdelme. Az utóbbi évtizedekben ugyanis az ország társadalmi fejlődése során a népesség különböző csoportjai, elsősorban az északnyugati törzsi régió és a magterületek városi térségeinek lakói között meglévő amúgy sem csekély különbségek tovább nőttek. A szélsőséges szervezetek ezeket a különbségeket felhasználva próbálnak politikai játéktérhez jutni, szétszakadással fenyegetve a pakisztáni társadalmat. Ennek veszélye napjainkban sokkal meghatározóbbnak tűnik, mint a nukleáris fegyverek terjedéséből fakadó dilemmák, vagy a

terrorizmus maga. A pakisztáni kormány sokat kritizált tárgyalási hajlandóságát nem kis mértékben ezen anomáliák tüneti kezelésének szándéka és a közösségi minimum fenntartása motiválta. Ez egyszerűen azt is jelenti, hogy a Szvát-völgyi megállapodás összeomlása ellenére a konszenzusra törekvés nem feltétlenül került le végleg a napirendről.

Az iszlám militantizmus tartós visszaszorításának kilátásai ugyanakkor külső és belső fejlemények egész sorától függenek, a megoldás kulcsa tehát – meghatározó felelőssége ellenére – nem kizárólag Iszlámábád kezében van. A külső tényező egyértelműen az afganisztáni háború alakulása, melynek kedvezőtlen fordulatai az amerikai vezetést is az addig követett stratégia felülvizsgálatára készítették. Az új megközelítés eredményessége vagy eredménytelensége közvetlen hatással lesz Északnyugat-Pakisztán helyzetére is. A belső teendőik sorában a témával foglalkozó szerzők joggal emelik ki a törzsi ügynökségek reintegrálásának, a Frontier Crimes Regulation eltörlésének szükségességét. A törzsi népesség bekapcsolása az ország társadalmi és politikai vérkeringésébe alapvető a divergens jelenségek enyhítéséhez és a helyiek bizalmának megszerzéséhez. Fontos lenne persze a fegyveres szervezetek, főként a titkosszolgálatok militánsokhoz fűződő viszonyának tisztázása, ennek azonban várhatóan továbbra is komoly akadályát jelentik a korábban jelzett stratégiai megfontolások, valamint a kormány civil kontrolljának gyengesége. E ponton nem kerülhetjük meg a kormány iránti bizalom kérdését sem. A pakisztáni vezetésnek ugyanis eszmei síkon is fel kell tudnia venni a harcot a szélsőségesekkel, rámutatva a fundamentalista törekvések kivitelezhetetlenségére, az erőszakkultusz veszélyeire, és felvázol-

va egy modern, fejlődést ígérő jövőképet a lakosság számára. Lényeges tudatosítania, hogy a szélsőségekkel szembeni küzdelem nem az Egyesült Államok kényszere, hanem a Pakisztáni Iszlám Köztársaság alapvető érdeke, melynek sikerétől az állam fennmaradása és jövője függ. És noha a hagyományos politikai erőtényezők, a hadsereg és a vallási elit máig meghatározó jelentőséggel bírnak, az ország stabili-

tási problémáira csak a kormány és a lassan, de folyamatosan izmosodó civil társadalom jelenthet tartós megoldást. A sokat emlegetett pakisztáni államkudarccal veszélyének reálissá válása vagy eloszlása ugyanis nem a militánsok és a hadsereg állománya közötti erőviszonyokon vagy a Szváthhoz hasonló stratégiai pontok ellenőrzésén, hanem e politikai megoldáson múlik. ■

Irodalom

- Christophe Jaffrelot (ed.): *A History of Pakistan and its Origins*. London, 2004, Anthem Press.
- Balogh András (szerk.): *Nemzet és nacionalizmus*. Budapest, 2002, Korona.
- Rostoványi Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat*. Budapest, 2004, Corvina.
- Arshi Saleem Hashmi: Pakistan – Politics, Religion and Extremism. Institute of Peace and Conflict Studies, *Research Papers 21*, May 2009.
- The Frontier Crimes Regulation 1901*, <http://www.pakistansocietyofcriminology.com/Admin/laws/THEFRONTIERCRIMESREGULATION1901.doc>
- The Constitution of the Islamic Republic of Pakistan*, <http://www.pakistani.org/pakistan/constitution/>
- Shuja Nawaz: *FATA – A Most Dangerous Place*. Center for Strategic and International Studies, January, 2009.
- Pakistan: The Militant Jihadi Challenge. International Crisis Group, *Asia Report No. 164*, March 2009.
- Sultan-i-Rome: *Swat: A Critical Analysis*. Institute of Peace and Conflict Studies, New Delhi, 2009.
- Rahul Bhonsle: *Pakistan Army's Complex Counter-Militancy Strategy*. Institute of Peace and Conflict Studies, 10 June 2009.
- Pakistan's IDP Crisis: Challenges and Opportunities. *ICG Asia Briefing No 93*, 3 June 2009.